

Rapport fra lytterunde blandt muslimske organisationer og moskeer

Udarbejdet af
Leif Vestergaard, Safet Bektovic og Mogens S. Mogensen
juni 2006

Stiftssamarbejdet "Folkekirke og Religionsmøde"

Det Teologiske Fakultet

Tåsingegade 3

8000 Århus C

tlf. 89 42 23 14

www.religionsmoede.dk

E-mail: mail@religionsmoede

Denne rapport må kun gengives med tydelig kildeangivelse.

Flere eksemplarer kan rekvireres fra

Folkekirke og Religionsmødes sekretariat.

Stiftssamarbejdet "Folkekirke og Religionsmøde" (F&R) er et samarbejde mellem stiftsøvrighederne i følgende ni stifter: Aalborg, Århus, Fyn, Haderslev, Helsingør, København, Viborg, Lolland-Falster og Ribe. Samarbejdet blev etableret i november 2001.

F&Rs formål er med udgangspunkt i evangeliets forkyndelse, at styrke den danske folkekirkes møde med andre religioner og livstydninger.

F&R arbejder med

- **at motivere og inspirere** folkekirkens menigheder til at engagere sig i et møde med borgere med en anden religion
- **at udruste** folkekirkens menigheder til at præsentere og repræsentere kristen tro i mødet med mennesker af anden tro eller livssyn
- **at være kirke** i et flerreligiøst samfund på en ansvarlig og indsigtfuld måde præget af respekt og åbenhed.

Dette sker for eksempel gennem kurser, seminarer og andre arrangementer, arbejde med at fremme dialogen både lokalt og nationalt og udvikling og udgivelse af materialer.

F&R samarbejder med stiftsudvalg, folkekirkelige institutioner og organisationer, som er engageret i religionsmødet i Danmark.

Indholdsfortegnelse

Indledning	side 5
Redegørelse for lytteprocessen	side 5
Holdninger til det danske samfund	side 9
Identitetsproblematikker – islams rolle i selvforståelsen	side 11
Medier og polarisering	side 13
Dialog og samarbejde mellem religionerne	side 15
Accept og anerkendelse	side 17
Interreligiøst forum	side 18
Opsummerende bemærkninger	
Mangfoldighed, interaktioner og fortolkninger	side 20

Indledning

Publiceringen af Muhammed-tegningerne i Morgenavisen Jyllands-Posten og den efterfølgende krise afdækkede alvorlige spændinger i det danske samfund. På den baggrund blev det klart for Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse, at det var vigtigt at arbejde på at forbedre forholdene og forståelsen mellem kristne og muslimer i Danmark. Udgangspunktet var, at det var af afgørende betydning at tage den religiøse problemstilling i den verserende krise alvorligt. Derfor ville det være et betydningsfuldt signal, at folkekirken tog initiativ til at iværksætte en proces, der sigter mod, at religionerne kan leve side om side i Danmark.

Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse traf derfor på sit møde den 2. februar 2006, hvor der også udsendtes en pressemeddelelse om Folkekirke og Religionsmødes holdning til ytringsfrihed og respekt for menneskers tro og reaktion på krisen, den beslutning, at man ville søge at gennemføre en lytteproces blandt muslimske organisationer og moskeer i Danmark. Målet var at etablere flere og bedre kontakter og relationer mellem folkekirken og de muslimske trossamfund til gavn for alle i det danske samfund.

Lytterbundens tre deltagere vil gerne rette en tak til de muslimske organisationer, moskeer og enkeltpersoner, som har deltaget i lytterunden, og til de personer, som har bidraget med at skabe kontakt: Lene Kühle, Lissi Rasmussen, Naveed Baig, Lorens Hedelund, Esad Catic, Karin Vestergaard, Leif Munksgaard, Mohamed Mansuri og Peter Fisher-Nielsen. Vi takker også for den interesse for projektet, Kirkeministeriet har udvist, og den økonomiske støtte Integrationsministeriet har ydet.

Redegørelse for lytteprocessen

Folkekirke og Religionsmøde ansatte to konsulenter til – sammen med Folkekirke og Religionsmødes formand – at planlægge og gennemføre lytterunden og til at udarbejde denne rapport. Lytteprocessen (og den konference, som afvikles i august 2006 som opfølgning på lytteprocessen) blev efter ansøgning til Kirkeministeriet finansieret af Integrationsministeriet.

Lytterbundens team bestod af følgende:

Safet Bektovic, der er PhD i teologi med en afhandling om Søren Kierkegaard og

sufismen, er ekstern lektor på Københavns Universitet og har skrevet en række artikler om islam og forholdet mellem islam og kristendom. Har også skrevet bogen ”Kultur møder og religion. Identitetsdannelse blandt kristne og muslimske unge” (2004). Safet Bektovic, der er fra Bosnien, er muslim.

Mogens S. Mogensen, der er PhD i interkulturelle studier, er konsulent og ekstern lektor på Københavns Universitet og har skrevet en række artikler og bøger om mødet mellem muslimer og kristne og om konversion mellem kristendom, islam og andre religioner. *Mogens S. Mogensen* er kristen.

Leif Vestergaard, der er cand. theol., har indtil 2005 være sognepræst i en længere årrække og er nu formand for Folkekirke og Religionsmøde.

Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse fandt det meget vigtigt, at der både var kristen og muslimsk deltagelse i det team, der skulle gennemføre lytterunden, for allerede i teamet at signalere, at lytterunden var en åben proces med fokus på samtale og relationer mellem kristne og muslimer. Det viste sig allerede i den forberedende fase at være en meget hensigtsmæssig beslutning, da det i mange tilfælde var lettere for Safet Bektovic som muslim at etablere kontakt og få en aftale i stand med en række muslimske organisationer og moskeer.

Målet var at føre samtaler med et repræsentativt udsnit af repræsentanter for muslimske grupper i Danmark. 30 organisationer, moskéer og enkeltpersoner blev udvalgt ud fra følgende kriterier:

- **Etnisk baggrund:** Målet var at tale med muslimer med forskellig etnisk baggrund, bl.a. arabisk, tyrkisk, pakistansk, bosnisk, iransk, afghansk, samt at tale med grupper med blandet etnisk sammensætning.
- **Geografi:** Målet var ikke blot at dække København, men også større provinsbyer som Århus, Odense og Ålborg, og lidt mindre byer som Ikast, Esbjerg, Vejle, Kolding og Haderslev.
- **Religiøs retning:** Målet var at møde repræsentanter for både sunni-islam, shia-islam og sufi-islam, samt muslimer der repræsenterede forskellige teologiske traditioner.
- **Gruppernes størrelse:** Målet var at tale med repræsentanter for store moskeer og organisationer og mindre moskéer og organisationer.

Vi henvendte os til 30 muslimske grupper med et brev af flg. indhold:

På baggrund af den aktuelle krise foranlediget af Muhammed-tegningerne er det blevet klart, at det er vigtigt at arbejde på at forbedre forholdene og forståelsen

mellem kristne og muslimer i Danmark og at skabe åbne kanaler for udveksling af synspunkter og holdninger.

Derfor ønsker Stiftssamarbejdet "Folkekirke og Religionsmøde", som er oprettet på vegne af 9 af Danmarks biskopper, at sætte en proces i gang for at fremme en inter-religiøs dialog og undersøge mulighederne for at ledere fra muslimske samfund og Den danske Folkekirke kan drøfte fælles problemstillinger. Vi véd, at der er lighedspunkter mellem muslimsk tro og kristen tro, men vi véd også, at der er store forskelle. Derfor er dette ikke et forsøg på at udviske forskellene mellem vores forskellige tro, men "Folkekirke og Religionsmøde" anser det for betydningsfuldt, at der skabes mulighed for en øget gensidig åbenhed og forståelse af hinanden og af religionernes fremtidige rolle i det danske samfund.

Udgangspunkt for arbejdet er, at det er af afgørende betydning at tage den religiøse kerne i den nuværende konflikt alvorligt. Både som kristne og som muslimer opfatter vi os som religiøse fællesskaber, der er kaldet til at arbejde for at tjene Gud, der bringer barmhjertighed og retfærdighed ind i verden. Arbejdet vil i første omgang bestå i en "lytte-runde", hvor vi tre nedenfor nævnte personer håber at kunne besøge forskellige repræsentative grupper i det muslimske samfund for at lytte og drøfte relevante problemstillinger. Det sker ud fra en overbevisning om, at der er behov for, at mennesker med forskellig tro kan udtrykke deres smerte og kritik, men også håb og drømme. Og det er i den sammenhæng, at denne henvendelse skal ses som en invitation til åben dialog.

På et senere tidspunkt planlægger "Folkekirke og Religionsmøde" at indkalde til en konference, hvor imamer og ledere fra muslimske organisationer kan mødes med biskopper og ledere fra Folkekirken for at drøfte nogle af de problemstillinger, som kommer frem i "lytterunden".

I brevet præsenterede vi en række forslag til temaer for samtalen:

1. Oplevelsen af at være muslimer i Danmark før og nu. Både mht. til det, som man sætter pris på og er glad for i det danske samfund, og det som er problematisk, og som man er kritisk overfor.
2. Muslimer i det offentlige rum og mediernes betydning.
3. Religion i et multi-religiøst samfund. Religion i forholdet til det sekulære.
4. Muslimers forhold til det kristne majoritetssamfund. Kontakt til kristne og kirker mv.
5. Religionernes medansvar for og bidrag til samfundets udvikling og til forebyggelse og løsning af konflikter.

Det viste sig, at det var vanskeligt at få aftaler i stand med en stor del af de 30 organisationer, moskeer og enkeltpersoner. Det lykkedes at føre samtaler med i alt 22, mens de resterende 8 enten ignorerede henvendelsen, ikke havde tid til at deltage i en samtale eller ikke havde interesse for emnet.

Hos nogle af de 22, som deltog i samtaleprocessen, oplevede vi i kontaktfasen en vis reservation i forhold til deltagelse i ”lytterunden”, mens vi i mødet med stort set alle 22 grupper oplevede en stor åbenhed og interesse for samtaleprocessen.

Hver samtale varede 2 – 3 timer. I nogle tilfælde førtes samtalen med enkeltpersoner, fx en imam eller en formand for en organisation, men oftest førtes samtalen med flere repræsentanter (2 – 6 personer). Under samtalen blev der taget referat, som efterfølgende blev sendt til kommentar og godkendelse hos samtalepartnerne. Den foreliggende rapport er udarbejdet på basis af de 22 delrapporter. Rapporten er bygget op over en række temaer, som viste sig at være centrale og gennemgående i de fleste samtaler.

Lytterunden blev gennemført i perioden 28. marts – 16. maj 2006.

Samtaler blev gennemført med flg. organisationer, moskeer og enkeltpersoner:

København *Det Islamiske Kulturcenter*, Horsebakken. Arabisk.
Det Islamiske Forbund, Hejrevej. Arabisk.
Muslim Cultural Institute, Amerikavej. Pakistansk.
Dansk Tyrkisk Islamisk Stiftelse, Waqf. Vesterbrogade. Tyrkisk.
Tilknyttet Diyanet – det tyrkiske religionsministerium.
DMGT, Sammenslutningen af muslimske indvandrerforeninger, Valdemarsgade. Tyrkisk. Dansk afdeling af Milli Görüs.
Dialogforum, Høffdingsvej. Tyrkisk organisation knyttet til Fettüla Gülen-bevægelsen.
Imam Ali Islamic Centre, Vibevej. Den største shia moske i Danmark.
Bosnisk Kulturcenter, Thorsgade.
Muslim i Dialog. Dansk-muslimsk organisation.
Kritiske muslimer. Dansk-muslimsk organisation.
The Network. Dansk-muslimsk organisation.
Naveed Baig. Dansk-pakistansk imam.
Fatih Alev. Dansk-tyrkisk imam.

Århus *Den arabiske kulturforening*, Brabrand.
Islamisk menighed og IVIC, islamisk videns- og informations-

center, Nørre Allé. Blandet tyrkisk, arabisk.
Ligheds- og broderskabsforeningen, Grimhøjvej. Arabisk.
Islamisk Kulturcenter, Christiansgade. Blandet.
Somali Community Denmark.

Odense *Tyrkisk kulturcenter*, Pjentedamsgade.
Islamisk Informations og Rådgivnings Center, Volsmose.

Vejle *Det Islamiske trossamfund af Bosniakker*, Vesterbrogade.

Haderslev *Haderslev Moske*, Niels Finsensvej. Arabisk.

Holdninger til det danske samfund

Mange muslimske ledere giver udtryk for stor påskønnelse af det danske samfund. ”Der er flere ting i det danske samfund, man kan være rigtig glad for som indvandrere og muslim. Først og fremmest frihed – noget som vi har manglet i vore hjemlande. Dernæst rettigheder, inklusive rettigheder for minoriteter. Der er et godt social- og sundhedssystem. Et uddannelsessystem, hvor alle får mulighed for at udvikle sig fagligt.” Udtalelser som denne er karakteristiske for mangenes holdning til det danske samfund.

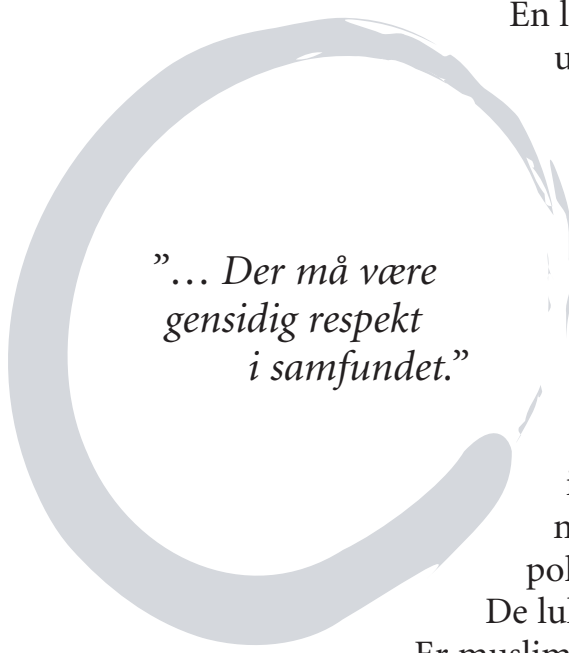

”Danmark er vores fremtid. Vi definerer os som danske muslimer, vi arbejder med islam på dansk. Vi må tage stilling til udfordringerne i det danske samfund.”

Flere, både unge og ældre muslimer giver udtryk for, at det danske velfærdssamfund har realiseret mange af islams idealer. ”Det danske velfærdssamfund er kommet langt i en udvikling, der langt hen ad vejen harmonerer med islamiske idealer. Sharia – som vejledning og principper – er en slags realitet i det danske samfund. Mange aspekter af sharia har vi allerede i det danske samfund.” Og i den henseende giver flere udtryk for, at det ikke er svært at være muslim i Danmark.

Det er især den yngre generation, som oplever det danske samfund som deres eget samfund. De har ingen ønsker om at vende tilbage til deres forældres hjemland. ”De fleste muslimer føler, at de er en del af samfundet og har ingen planer om at rejse tilbage til deres oprindelige lande. De føler, de tilhører Danmark.” En yngre muslim udtrykker det således: ”Danmark er vores fremtid.

Vi definerer os som danske muslimer, vi arbejder med islam på dansk. Vi må tage stilling til udfordringerne i det danske samfund.”

*”... Der må være
gensidig respekt
i samfundet.”*

En leder af en etnisk-muslimsk organisation giver udtryk for, at dét, han savner fra de kommunale myndigheder i forhold til deres gruppe, bl.a. er nysgerrighed, anerkendelse, tillid, tro på at de kan noget, netværk, respekt for deres kultur og konstruktiv dialog.

Samtidig med, at der er en klar bekendelse til demokratiet, er der også en stærk utilfredshed med den opfattelse hos nogle danskere, at islam og demokrati er uforenelige. ”Vi kan ikke lide, når nogle danske politikere ... samt nogle præster sammenblander religion og politik og påstår, at demokrati er en kristen værdi.

De lukker demokratiet inde. Og så kan man spørge:

Er muslimerne udenfor, eller er de per definition anti-demokratiske ... muslimer er ikke antidemokratiske. Vi kan også hente demokrati-inspirationer fra profeten Muhammed ... så der er ingen problemer med at være trofast muslim og samtidig demokrat.”

Frihedsrettighederne inkl. ytringsfriheden i det danske samfund påskønnes, men samtidig er der hos de fleste en kritik af den måde, ytringsfriheden blev brugt i forbindelse med profet-tegningerne. ”Jeg accepterer aldrig flagafbrænding, afbrænding af danske ambassader i udlandet. Det er en umenneskelig og u-islamisk gerning. Men jeg kan heller ikke forstå, at ytringsfrihed kan legitimere fornærmelse og forbandelse af andre menneskers hellige værdier. Der må være gensidig respekt i samfundet.”

Det er et gennemgående træk, at de muslimske ledere har oplevet, at det i de senere år er blevet vanskeligere at være muslim i Danmark. ”Minoriteterne har tidligere oplevet tolerance og respekt i det danske samfund. Danmark har været et forbillede for andre lande og samfund i verden. Jeg fortalte for eksempel stolt om Danmark, når jeg var i udlandet. Det billede er forandret i de sidste år pga. udviklingen i samfundet.” Flere giver udtryk for en stigende bekymring i deres grupper i forbindelse med deres fremtid i Danmark, og der er nogle, som er begyndt at overveje deres fremtid i Danmark.

Samtidig er der muslimske ledere, som giver udtryk for en vis forståelse for

danskernes reaktioner overfor muslimer. Det danske samfund har i modsætning England og Frankrig ikke nogen lang erfaring i mødet med fremmede kulturer og religioner, og derfor har mødet med muslimerne været et chok for dem.

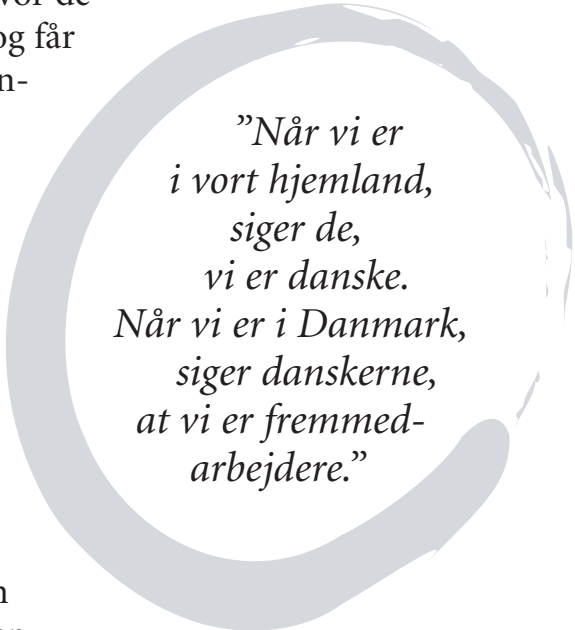
Identitetsproblematikker – islams rolle i selvforståelsen

Den første generation af indvandrere og flygtninge har fortsat størst tilknytning til deres oprindelsesland. De plejer deres modersmål og etnisk-kulturelle traditioner i familier og etniske foreninger. Som forældregeneration har de også et ønske om at videre-give en del af disse traditioner til deres børn. Nogle foretrækker at sende børn i muslimske friskoler, hvor de bl.a. modtager sprog- og kulturundervisning og får et islamisk fundament. Samtidig tilbyder koranskolerne ved moskeerne en elementær undervisning i henholdsvis Koranen og islam.

Ved at inddrage etniske og religiøse elementer i børnenes opdragelse og skolegang forsøger forældrene at ”sikre” en kontinuitet i de unges identitetsudvikling, således at islamiske grundværdier og normer fortsat spiller en vigtig rolle. Dette skal dog ikke opfattes som ud-tryk for en manglende vilje til integration, men snarere som en gradvis og i visse tilfælde forsigtig måde at åbne sig i forhold til en fremmed kultur og samfundsmodel. Blandt den første generation er der nemlig velfungerende familier – som har arbejde og klarer sig godt i samfundet – og indrømmer, at de selv har tilegnet sig elementer fra dansk kultur, men samtidig holder de fortsat fast ved nogle grundværdier fra deres oprindelige kultur.

Det er et kendetegn, at flere samtalepartnere er positive over for kristendomsundervisning i danske skoler og anser det for vigtigt, at deres børn stifter bekendtskab med kristendom og andre religioner, men de mener også, at børn med etnisk dansk baggrund bør lære noget om islam.

En indvandrer, der kom til Danmark som en af de første gæstearbejdere, gengiver sin families oplevelse af deres identitet således: ”Når vi er i vort hjemland, siger de, vi er danske. Når vi er i Danmark, siger danskerne, at vi er fremmedarbejdere.” Mens de fleste giver udtryk for påskønnelse af det danske samfund og for, at de

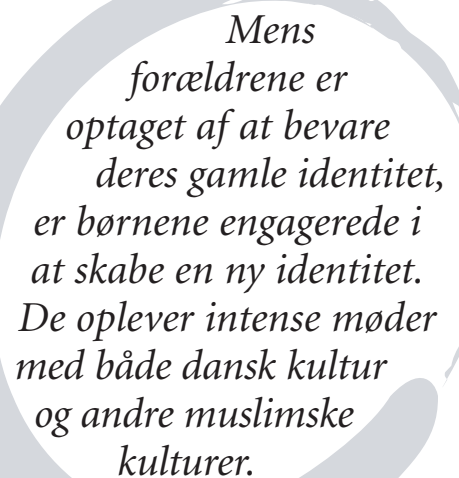
*”Når vi er
i vort hjemland,
siger de,
vi er danske.
Når vi er i Danmark,
siger danskerne,
at vi er fremmed-
arbejdere.”*

betragter sig som danske borgere (med en anden etnisk og religiøs baggrund end flertallet), oplever de samtidig, at de stadig betragtes som fremmede. ”Vi har ingen problemer med det danske demokrati og det danske samfund. Tværtimod er vi meget glade for det og forsøger selv at bidrage til samfundsudviklingen. Men vi er trætte af at blive betragtet som fremmede og være syndebukke. Det er ikke vores skyld, at det danske samfund har nogle problemer så som arbejdsløshed, misbrug osv.”

Islams betydning for identiteten er varierende. Praktisering af islam – herunder deltagelse i moské- og foreningsliv – er forskellig fra det ene miljø til det andet. I enkelte tilfælde udgør islam, eller rettere sagt muslimske traditioner, kun en del af den brede kulturidentitet. Der fungerer etniske moskeer og foreninger som mødesteder, hvor forskellige generationer - både ældre og unge – arrangerer kulturelle- og sociale aktiviteter, som ikke nødvendigvis bærer islamisk fortegn. Der møder man folk, som i første række vægter deres etniske identitet og dernæst deres religiøse tilhørsforhold. De er fx først tyrkere eller bosniske og dernæst muslimer. I andre tilfælde udgør islam en basis for selvforståelsen og er med til at udforme en karakteristisk muslimsk livsstil.

Til forskel fra den første generation er identitetsudvikling hos anden og tredje generation præget af henholdsvis spændingen mellem forældrenes kultur og den danske kultur og forsøget på at integrere elementer fra begge sider. Mens forældrene er optaget af at bevare deres gamle identitet, er børnene engagerede i at skabe en ny identitet. De oplever intense møder med både dansk kultur og andre muslimske kulturer. Disse møder og ikke mindst erfaringen med mangfoldigheden af muslimske traditioner er med til at rejse spørgsmål om forholdet mellem kultur og religion, dansk identitet og islam.

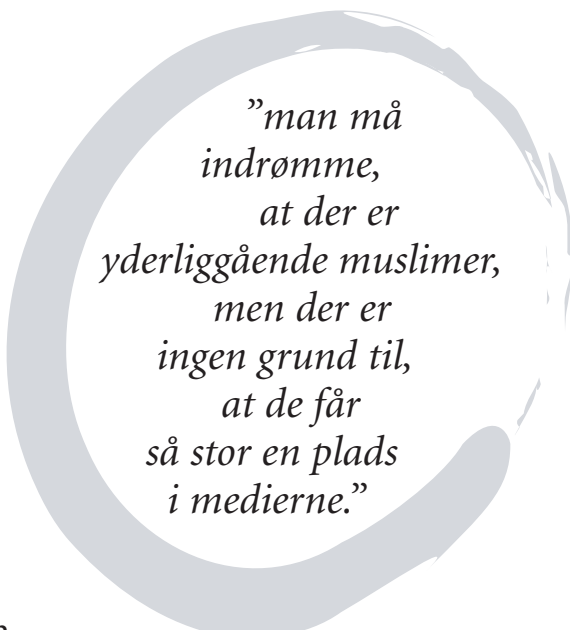
Eftersom den unge generation har dansk som fælles sprog, forsøger de også at udtrykke og forklare islam på dansk. Mange af dem identificerer sig som danskere og plæderer for en global islam, løsrevet fra gamle etniske og kulturelle traditioner. De foretrækker fællesskaber på tværs, er kritiske og søgende, og de udfordrer forældrene både mht. islamfortolkning og fastholdelse af gamle kulturmønstre.

*Mens
forældrene er
optaget af at bevare
deres gamle identitet,
er børnene engagerede i
at skabe en ny identitet.
De oplever intense møder
med både dansk kultur
og andre muslimske
kulturer.*

Medier og polarisering

Mange giver udtryk for stor betænkelighed ved mediernes rolle. ”Folks holdninger (til muslimer) er meget afhængige af, hvad medierne bringer. Det er medierne, der har styret udviklingen, og den har ikke været positiv.” Et af problemerne med medierne er deres ensidighed. ”Selvom de fleste etniske danskere er åbne og tolerante, er de blevet skeptiske overfor islam, og nogle er blevet bange for muslimer. Det skyldes i første omgang mediernes fremstilling af islam, hvor vold og terrorisme fylder alt for meget.” Journalisterne går efter de ekstreme holdninger. ”Det er mediernes skyld, at samfundet er blevet polariseret. De bringer hele tiden negative historier om islam og muslimer.”

A quote in a circular frame. The text is in italics and reads: "man må indrømme, at der er yderliggående muslimer, men der er ingen grund til, at de får så stor en plads i medierne."

”man må indrømme, at der er yderliggående muslimer, men der er ingen grund til, at de får så stor en plads i medierne.”

En af samtalepersonerne peger på mediernes (og mange politikeres) tendens til at reducere alle problemer omkring indvandrere fra de mange forskellige muslimske lande til problemer omkring islam. ”Alle deres kulturelle traditioner og individuelle særheder og mangler anses for at være grundfæstet i religionen ... Hver gang en muslim foretager sig noget, der vil forarge de fleste, islamiseres problemet, og dermed legitimeres problematiseringen af islam.”

Den aktuelle debat ”er efterhånden blevet totalt unuanceret, nærmest sort-hvid, og samtidig meget personificeret. Det handler mere om enkelte personer og deres egen profilering end om reale problemer.”

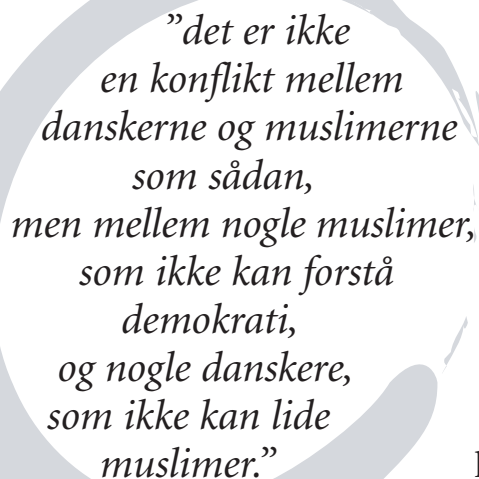
Problemet er bl.a., at enkelte muslimer med markante synspunkter i medierne bliver fremstillet som muslimernes talsmænd, og da medierne bruger dem igen og igen, får de måske tildelt en større rolle, end de i virkeligheden har. En af samtalepersonerne udtrykker det sådan, at ”man må indrømme, at der er yderliggående muslimer, men der er ingen grund til, at de får så stor en plads i medierne.” Andre gør imidlertid opmærksom på, at også nogle meget sekulariserede muslimske ledere får for meget plads i medierne, selv om de heller ikke repræsenterer det store muslimske flertal.

Det er en udbredt opfattelse, at alle muslimer følte sig såret over Jyllands-Postens Muhammed-tegninger. Flere understreger imidlertid, at muslimer også ville have reageret på tilsvarende tegninger af Jesus og Moses.

Reaktionerne hos de muslimske ledere er imidlertid meget varierede. Flere betoner det faktum, at det ikke kom til uroligheder i Danmark, men alligevel berørte det dem dybt. ”Min første reaktion var meget afdæmpet. Jeg syntes ikke, det burde blive til en stor sag. Men provokationen ligger i, at Profeten blev fremstillet som terrorist, og dermed ligestiller man islam med terrorisme.” Eller som en anden udtrykker den samme holdning: ”tegningerne krænkede mig, for de gjorde mig til terrorist, selv om jeg altid har prøvet at kæmpe for at holde islam adskilt fra terrorisme. Derfor var det terrorisme-beskyldningen, der gjorde udslaget.”

En af samtalepartnerne giver udtryk for, at han ikke reagerede på tegningerne, da de blev trykt, fordi han kendte til ytringsfriheden i Danmark. Han blev ikke overrasket over tegningerne, men forventede den slags provokationer bl.a. i lyset af visse politikeres retorik overfor muslimer. Det er imidlertid for ham vigtigt at slå fast, at det ikke er det danske folk, men journalister, som stod bag tegningerne. Nogle er af den opfattelse, og at nogle imamer ikke har håndteret

sagen omkring tegningerne hensigtsmæssigt, og at profeten Muhammed nok selv ville have taget tegningerne mere afslappet.

”det er ikke en konflikt mellem danskerne og muslimerne som sådan, men mellem nogle muslimer, som ikke kan forstå demokrati, og nogle danskere, som ikke kan lide muslimer.”

Repræsentanter for flere muslimske grupper holdt under krisen helt bevidst en lav profil. For nogle lå der strategiske overvejelser bag. Ud fra en erkendelse af at deres position er svag i forhold til det danske samfund, ønskede de ikke at kaste sig ud i debatten, men valgte i stedet at koncentrere sig om deres daglige arbejde. En giver udtryk for, at han ikke har deltaget i debatten omkring Muhammed-tegningerne, da han var sikker på, at han ikke ville blive hørt pga. sine mere nuancerede synspunkter. En anden er af den opfattelse, at ”det er

ikke en konflikt mellem danskerne og muslimerne som sådan, men mellem nogle muslimer, som ikke kan forstå demokrati, og nogle danskere, som ikke kan lide muslimer.”

Fordømmelsen af Muhammed-tegningerne bliver også ledsaget af fordømmelse af de voldelige reaktioner andre steder i verden (flagafbrænding og ødelæggelse af danske ambassader) som karakteriseres som u-islamiske.

En af de muslimske ledere giver udtryk for, at mange muslimer føler sig presset

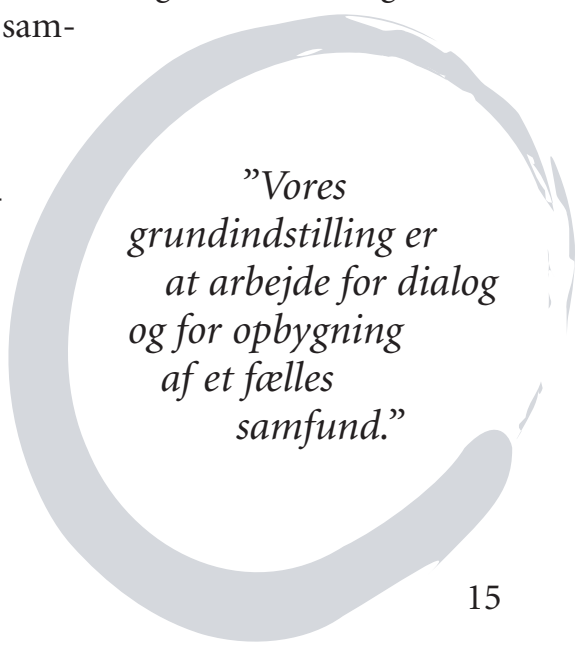
på den ene side af medierne og på den anden side af de ekstremistiske muslimer. Ekstremisme er imidlertid ikke kun et muslimsk fænomen, understreger flere, også blandt (ikke-muslimske) danskere forekommer der ekstremisme. Det er de ekstremistiske yderpoler i begge lejre, som på meget problematisk vis sætter dagsordenen i dag.

Med et par undtagelser havde ingen af de muslimske ledere set den pressemeddelelse, som Folkekirke og Religionsmøde udsendte den 2. februar, og som bl.a. betonede balancen mellem ytringsfrihed og respekten for det enkelte menneskes tro. De, der havde set pressemeddelelsen, og de, der fik den præsenteret under samtalen, påskønnede dette initiativ.

Dialog og samarbejde mellem religionerne

Religionen spiller en afgørende rolle i kulturmøder. Dette afspejles i den offentlige debat og kommer til udtryk i kampen for identitet og anerkendelse. Der er mange identifikationsmønstre, værdier og normer, som fører tilbage til religion. Aktualiseringen af religionernes betydning samt spørgsmålet om sameksistens mellem religioner er blevet højaktuelt i det danske samfund. Der er både religiøse skeptikere og dem, der går ind for dialog og samarbejde. På forskellige måde rejses spørgsmålet om religionernes bidrag til og gyldighed i et moderne sekulært samfund. Helt konkret kan vi spørge om, hvor kristne og muslimer kan mødes og arbejde sammen? Kan de i fællesskab bidrage til samfundet?

De fleste samtalepartnere er i princippet positive indstillet mht. dialog mellem repræsentanter for islam og kristendom og kristendom og andre religioner. En af de muslimske ledere udtrykker det sådan, at ”Vores grundindstilling er at arbejde for dialog og for opbygning af et fælles samfund. Danmark er altså vores samfund. Jeg har tilbragt tre fjerdedele af mit liv i Danmark og har stærke relationer til det her land. Men jeg savner stadigvæk en bedre forståelse for ”det fælles” og for et helhedsperspektiv. Man taler stadigvæk om dem og os, og så har man svært ved at håndtere problemerne. Jeg synes, alle, der betragter sig som danskere – om de så er muslimer eller kristne eller noget tredje, indvandrere eller etniske danskere – skulle sætte sig ned og have en dialog om problemerne. Vi har en fælles interesse.”

”Vores grundindstilling er at arbejde for dialog og for opbygning af et fælles samfund.”

Flere har peget på Muhammeds holdning til de kristne, som et eksempel på samarbejde mellem muslimer og kristne, da han sendte sine tilhængere til den kristne konge i Etiopien for at få beskyttelse, dengang de blev forfulgt i Mekka. Der er også en opfattelse af, at religiøse mennesker har gode muligheder for at forstå hinanden og samarbejde, hvis man vidste lidt mere om hinanden og hinandens religion. Især er der en forventning om, at jøder og kristne vil kunne arbejde sammen med muslimer som ”bogens folk.”

Grundlæggende er der en positiv holdning over for og positive forventninger til folkekirken og kristne i øvrigt. Ud fra sine erfaringer med folkekirken giver en af samtalepartnerne udtryk for, at ”Folkekirken har været langt fremme i skoene og har gjort det godt.” En anden betoner, at ”Fra kirkens side er der behov for ligeværdig dialog, for støttende udmeldinger. Fx med udgangspunkt i, at vi tror på én Gud og sammen vil det bedste for samfundet.” En tredje gruppe har ikke haft så mange kontakter med kirkerne, men så meget positivt på et samarbejde, f. eks. vil de gerne, at man besøger hinanden og laver arrangementer sammen, så man kan nedbryde de fordomme, man har om hinanden. Flere giver udtryk for, at et sådant dialogarbejde skulle være startet for mange år siden.

Enkelte af vore samtalepartnere er tilbageholdende mht. interreligiøs dialog. De er usikre på, hvem der egentlig skal føres dialog med, og hvad det er, man skal tale om. Er det teologi og religiøse spørgsmål eller samfundsmæssige og kulturelle forhold? Samtidig pointerer de, at hvis parterne i dialogen ikke er lige, kommer der ikke noget konkret ud af det. De er også spørgende overfor, hvordan dialog med den danske folkekirke kan gavne muslimerne og være med til at løse de problemer, muslimerne har i samfundet.

En af de imamer, som har erfaring med dialog, udtalte sig på følgende måde: ”Nu i den seneste tid er der flere der paternaliserer og manipulerer med dialog. Så vi må hellere udvide det, også på det praktiske plan, og kalde det for samarbejde.”

Alle ser positivt på et samfund, hvor religionen spiller en rolle. Men det handler ikke om islamiseringen af det danske samfund. Selv imamer, som i medierne er blevet fremstillet som islamister, udtrykker det klart: ”Vi er ikke kommet til Danmark for at omvende danskere til islam og oprette en islamisk stat. Vi er danske borgere med en anden etnisk og religiøs baggrund, ligesom jøder og hinduer og vil gerne bidrage til samfundets udvikling.”

Det er især på familie- og ældreområdet og mht. forebyggelse af misbrug og kriminalitet, at islam konkret kan yde et bidrag til det danske samfund. En del sam-

talepartnere, først og fremmest imamer, er selv engageret i projekter eller som vejledere i forhold til disse områder. Der er også konkrete erfaringer fra samarbejde med både kommuner og lokale kirker i bl.a. Vejle, København og Århus.

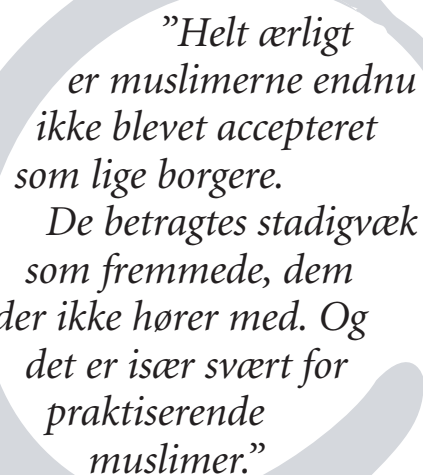
Accept og anerkendelse

Anerkendelse af islam i Danmark er et koplekst spørgsmål, uanset om det ses ud fra en muslimsk vinkel eller ud fra en majoritetsbefolknings vinkel. Det er et forhold, der rummer flere forskellige aspekter: juridiske, politiske, historiske og følelsesmæssige. En gennemgående holdning, vi har mødt hos muslimske repræsentanter i lytterunden, er, at de ikke føler sig som anerkendte. Det er dog forskellige elementer, de lægger vægt på, når de taler om accept og anerkendelse.

Nogle prioriterer en juridisk anerkendelse på linie med andre anerkendte trossamfund i Danmark som fx. jødedom og forskellige kristne trossamfund. Andre er optaget af de (negative) politiske holdninger og savner en bred politisk anerkendelse af islam som en del af det danske samfund, hvor muslimer ikke betragtes som fremmedelement og som antidemokrater. En tredje gruppe ønsker tilladelse til at bygge moskeer med minareter og etablere egne begravelsespladser, som vil være med til at markere muslimernes tilstedeværelse i Danmark.

En del samtalepartnere udtrykker også en undren over, at de – i et erklæret sekulært samfund – må registrere deres nyfødte børn på et kirkekontor og ikke hos kommunen.

En del giver udtryk for oplevelse af manglende accept. Én formulerer det sådan: ”Helt ærligt er muslimerne endnu ikke blevet accepteret som lige borgere. De betragtes stadigvæk som fremmede, dem der ikke hører med. Og det er især svært for praktiserende muslimer. De skal hele tiden forsvare sig og forklare, at de også kan være en del af samfundet, selvom de beder fem gange om dagen, faster i ramadanen, ikke spiser svinekød, ikke har kærester osv. ... Og det går ikke så nemt. ... Det er også derfor, vi må arbejde meget med oplysning og fælles arrangementer.”

”Helt ærligt er muslimerne endnu ikke blevet accepteret som lige borgere. De betragtes stadigvæk som fremmede, dem der ikke hører med. Og det er især svært for praktiserende muslimer.”

I det hele taget kommer ønsket om anerkendelse stærkere til udtryk hos den yngre generation, som er født og opvokset i Danmark. ”Vi stiller flere krav og ønsker anerkendelse og accept. Vi vil ikke acceptere, at der skal være en modsætning mellem at være dansker og muslim ... Vi vil gerne være et anerkendt trosamfund, så vi kan have professionelle imamer, der kan formidle islam i en dansk kontekst, og jeg har en drøm om, at vi havde et stort islamisk informationscenter. ... Der er mange fordomme, også institutionelle, og det ryster os som minoritet. Men når majoriteten også føler sig usikker i forhold til minoriteten, har vi et stort problem i samfundet.”

Forældregenerationen er også optaget af spørgsmålet om deres børns anerkendelse. En muslim, som har boet i Danmark i næsten 40 år udtaler, ”Jeg har ikke haft problemer med at blive betragtet som fremmed, for det har jeg jo været. Men mit barnebarn, som lige har fejret sin fødselsdag sammen med danske kammerater, ville blive meget ked af det, hvis han blev betragtet som ikke-dansker.”

Interreligiøst forum

Mange samtalepartnere er også grundlæggende positivt indstillet til tanken om etableringen af et kristent-muslimsk forum eller et interreligiøst forum med repræsentanter fra andre religioner. Mange mener, at det vil være godt at have et sted, hvor man kan mødes, informere hinanden og samarbejde. Som en af samtalepartnerne gjorde opmærksom på, så vil muslimer ikke acceptere at være med i et sådant forum, hvis de ikke bliver betragtet som lige med andre.

”Der er dog enkelte imamer, som ikke bryder sig om et sådant råd uanset hvad, men der er rigtig mange, som vil være positive.”

Udgangspunktet for et sådant kristent-muslimsk eller interreligiøst forum skulle være religiøst, men der er samtidig enighed om, at formålet skal være af mere samfundsmæssig karakter. Som en af de unge udtrykker det: ”Vi skal være os selv, når vi går i dialog, og vi skal sørge for, at det danske samfund bliver bæredygtigt.” En anden af samtalepartnerne, som er mere optaget af henholdsvis indholdet og formålet med dialog, siger, at ”hvis dialogen skal handle om kultur og det politiske indhold, så er der mere at snakke om, for vi lever i et demokra-

”Det er ikke en hemmelighed, at både islam og kristendom er missionerende religioner, og på en måde er eksklusive i forhold til hinanden, idet begge fastholder, at de har en absolut sandhed...”

tisk samfund. Men her skal man også være på det rene med, hvad formålet med dialogen er. Er det en forbedring af forholdene med nogle konkrete resultater, eller en dialog, hvor man bare undersøger muslimernes holdninger og dømmer ud fra egne kriterier?” Flere betonede vigtigheden af, at deltagelse i et interreligiøst forum skal føre til konkrete resultater.

Det er en klar holdning, at det ikke er teologi, man skal diskutere i et sådant interreligiøst forum, og at teologisk enighed heller ikke er en forudsætning for et sådant samarbejde. Mest markant blev det udtrykt af en imam, som i mange år har været engageret i dialog: ”Det er ikke en hemmelighed, at både islam og kristendom er missionerende religioner, og på en måde er eksklusive i forhold til hinanden, idet begge fastholder, at de har en absolut sandhed ... Jeg er godt klar over, at visse kristne betragter mig som vantro, fordi jeg ikke tror på Jesus som Guds søn og på korsfæstelsen. Det kan jeg leve med. Omvendt skulle de kristne heller ikke blive overrasket, når de bliver betragtet som vantro af en del muslimer, da de ikke tror på Koranen. Jeg personligt har ikke problemer med dette forhold. Tværtimod føler jeg mig beslægtet med religiøse kristne. Og vi står ligesom på et religiøst marked, hvor vi konkurrerer med hver sin religion. De kristne siger, at fremtiden tilhører kristendommen. Vi muslimer siger, at fremtiden tilhører islam. Så man kan godt konstatere, at religionerne har en fremtid. Og jeg mener, at religionerne især kan bidrage på det etiske og moralske plan, ikke mindst i et sekularistisk samfund.”

Blandt formålene med arbejdet i et kristent-muslimsk eller interreligiøst forum blev bl.a. nævnt:

- nedbryde fordomme om hinanden ved at øge kendskabet til hinanden
- etablere relationer mellem muslimer og kristne
- fremme en positiv integration, hvor man ikke mister sin egen identitet
- fokusere på diapraksis, at gøre noget sammen
- samarbejde om etisk-moralske spørgsmål
- arbejde sammen for menneskerettigheder, inkl. rettigheder for kvinder
- modarbejde ekstremisme i alle lejre
- håndtere konfliktsituationer i fællesskab
- bidrage til udvikling af det danske samfund

Det helt store problem med at etablere et kristent-muslimsk eller et interreligiøst forum er ifølge næsten alle samtalepartnere spørgsmålet om, hvordan det kan lykkes at finde de muslimske medlemmer til et sådant forum, som kan repræsentere muslimerne i Danmark. Mange peger på, at det forudsætter dannelsen af et islamisk råd i Danmark. Nogle er skeptiske mht. muligheden for inden for en

nær fremtid at danne et sådant råd pga. etniske, teologiske og andre forskelle mellem muslimske grupper i Danmark. Andre har en forventning om, at en proces allerede er sat i gang, som vil føre til dannelsen af et islamisk råd.

For nogle samtalepartnere er det afgørende for et sådant forums succes, at det bliver moderate muslimer, og ikke de radikale muslimer, som kommer til at deltage i arbejdet. ”Med hensyn til muslimsk repræsentation, så må I samarbejde med dem, der vil samarbejde. Tag dem, der repræsenterer flest, og dem, der kan dansk.”

For andre er spørgsmålet om repræsentativitet afgørende: kun muslimske delegater udvalgt af muslimerne kan repræsentere dem på troværdig vis. ”Enhver udpegning udefra, uanset om den kommer fra politikere eller fra kirken, vil både være forkert og skadelig ... Det handler ikke om, hvem der ønsker at gå i dialog med andre og har interesse i det, men hvem den rigtige repræsentant for islam er.”

En af samtalepartnerne sagde, at det vil være muligt at tænke sig muslimske deltagere udpeget udefra, men så kan man ikke komme uden om de imamer, som virkelig har ”street power” og opbakning. Endelig er der dem, der lægger vægt på, at der både kommer imamer og lægfolk med i et sådant forum, og både ældre og unge.

Ét forslag til løsning af repræsentativitetsproblemet går ud på, at lade hver af de større organisationer/moskeer udpege deres repræsentant til et kristent-muslimsk eller interreligiøst forum.

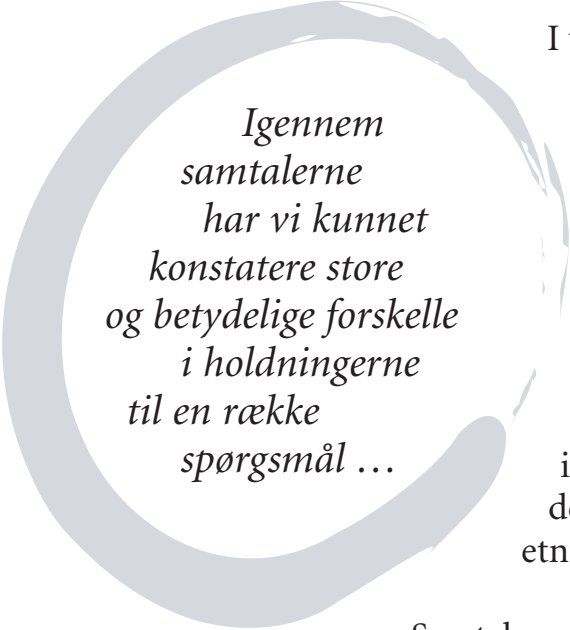
Et andet bud på en løsning er, at der etableres en løsere og mere fleksibel dialogstruktur. Første skridt i den retning vil så være at tale om et forum frem for et råd. Et andet tiltag kunne if. nogle af deltagerne være, at man ikke begynder med at etablere et sådant forum, men afholder en serie konferencer uden faste deltagere. En imam foreslog, at sådanne konferencer på skift kan holdes i en moske og en kirke.

Opsummerende bemærkninger

Mangfoldighed, interaktioner og fortolkninger

Muslimer i Danmark er forskellige. Udover at have forskellig etnisk, kulturel og social baggrund repræsenterer de også forskellige teologiske retninger – sunni, shia, sufi osv.¹ Selv dem, der har oprindelse fra ét bestemt land, udgør ikke en

homogen gruppe. Det gælder fx indvandrere og flygtninge fra Tyrkiet, hvor der er etniske tyrkere og etniske kurdere, sunni- og alawi-muslimer, indvandrere og flytninger fra Irak og Libanon, hvor der er shia- og sunnimuslimer; indvandrere, og flygtninge fra Eksjugoslavien, hvor der er tre forskellige etniske gruppe: albansk, bosnisk og tyrkisk-makedonsk. Samlet udgør arabisk talende muslimer den største gruppering med ca. 70.000. De stammer fra lande som Irak, Syrien, Libanon, Palæstina og Marokko. Tyrkisk talende muslimer udgør ca. 55.000, muslimer fra Eksjugoslavien ca. 29.000, muslimer med pakistansk oprindelse ca. 20.000, osv.

*Igennem
samtalerne
har vi kunnet
konstatere store
og betydelige forskelle
i holdningerne
til en række
spørgsmål ...*

I vor lytterunde har vi mødt repræsentanter fra de fleste etniske grupperinger og tilhængere af forskellige teologisk retninger. Det har været muslimer med både indvandrer- og flygtningestatus, nogle har boet i Danmark i over 35 år, andre kom til Danmark for 3-4 år siden, og endelig er der nogle, der er født og opvokset i Danmark. Igennem samtalerne har vi kunnet konstatere store og betydelige forskelle i holdningerne til en række spørgsmål, bl.a. islams betydning for identiteten, opfattelsen af det sekulære samfund og forholdet mellem det etniske og det religiøse.

Samtalerne med repræsentanter for muslimske organisationer og moskeer har afdækket forskellige holdninger, ikke bare til Muhammed-krisen, men også til andre emner. Flere af samtalepersonerne gør opmærksom på, at der foregår en intern debat blandt muslimer i Danmark i dag om tolkningen af islam. Men debatten holdes inden døre, og sædvanligvis udstiller den muslimske minoritet ikke sine uenigheder i offentligheden. Derfor sker det også, at radikale udtalelser, som langt fra alle muslimer deler, ikke imødegås offentligt.

En observerede, at ”I forbindelse med Muhammedsagen så vi, at kløften blev større. Selv de mennesker, der skulle søge mod midten, gjorde det ikke.” Mens danske muslimer generelt har opført sig eksemplarisk i forbindelse med Muhammed-krisen, og imamerne generelt har bidraget til at bevare roen, bl.a. gennem samarbejde med PET, sagde en af samtalepersonerne, ”at der også er mindre grupper, som har trukket sig mere tilbage og har skærpet deres holdninger til samfundet.”

Flere har udtrykt bekymring over tendenser til ekstremisme. ”Det er vigtigt at undgå og at bekæmpe radikalisme, både på kristen og muslimsk side. Fanatisme

findes overalt, også i islam. Man må bekæmpe den og dæmme op for den. Samtidig er det også vigtigt at danne modvægt til fanatikerne ved at dyrke værdier som samarbejde og tolerance.” Om samarbejdet med PET sagde en af lederne: ”Vi er på politiets side mod dem, der vil true det danske samfund.”

Samtidig er der flere, der har udtrykt et stort behov og ønske om organisering og samarbejde på tværs, som kan være med til at strukturere og regulere muslimernes position i det danske samfund. ”For at blive taget alvorligt af de danske politikere skal muslimerne først være enige om en fælles organisation,” siger en af vores samtalepartner.

Flere giver udtryk for behov for en kontekstuel fortolkning af islam. En forudsætning for det er imidlertid, at have højtuddannede imamer og muslimske teologer, som udover islamisk ekspertise også har en relevant viden om det danske samfund og kultur. Flere ser positivt på ideen om en teologisk uddannelse i islam i Danmark, men der er også dem, der er skeptiske. Deres forbehold relaterer til følgende spørgsmål: Hvem skal undervise på et sådant studium? Efter hvilket program? Skal staten bestemme indholdet af undervisningen?

Der er i det hele taget flere åbne spørgsmål i forhold til muslimernes fremtid i Danmark. På en fin og opsummerende vis udtrykker en imam det med følgende ord:

”Muslimer må gå gennem en fornyelse. Vi må analysere vor situation, vor kontekst, her i Europa. Vi må være selvkritiske. I mødet med det andet (det danske samfund) er det ikke en ufordøjelig sandwich, vi står med, men noget som vi kan klare som muslimer og samfundsborgere. Nogen bliver bange og tager afstand fra samfundet. Men vi må ud fra en forankring i islam kunne skabe noget nyt, nemlig en kontekstuel islamisk teologi. Vi må have modet til at spørge, hvad kan min religion gøre for mig her i Danmark i 2006? Guds Ord vil også gælde i dag, men hvad vil Gud med os her og nu? Gud ønsker, vi skal blive alt, hvad vi kan blive af smukt og godt”.

¹ Sunni-muslimer udgør, med ca. 89 % af verdens muslimer, den største gruppe. I sin fortolkning af islam tager de udgangspunkt i profeten Muhammeds praksis (sunna) og det tidligste islamiske samfund. De er delt op i flere retninger og teologiske skoler. Shia-muslimer udgør den næstestørste gruppe med ca. 10 % af det samlede antal muslimer. De følger også profeten Muhammed men hævder samtidig at vejledning og inspiration i fortolkning af islam kommer fra profetens direkte efterkommere, dvs. imam Ali – som var Muhammeds svigersøn og fjerde kalif og henholdsvis hans og profetens datter Fatimas efterkommere. Sufi-muslimer som både kan have sunni og shia baggrund lægger afgørende vægt på spiritualiteten, fromheden og meditative øvelser og er i vesten kendte som muslimske mystikere.

www.religionsmoede.dk